

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, X.N.Qosimova Kitobxonlik – buyuk kelajak kafolati.....	8
T.A.Egamberdiyeva Turkiy xalqlar milliy madaniyatlari shakllanishining ijtimoiy va etnopedagogik asoslari	13
N.T.To‘xtaboyev Balandlikka sakrovchi sportchilar tayyorlaydigan murabbiylar o‘rtasida anketa so‘rovnomasi tahlili	18
I.B.Siddiqov Tarixiy-badiiy asarlar bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirishning muhim omili sifatida.....	25
N.R.Gafurova, T.A.Egamberdiyeva Ta‘lim jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tolerantlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning maqsadli pedagogik tizimi	28
Sh.A.Mamajonov Oliy ta‘lim muassasalarida ekologik tarbiyani amalga oshirish mexanizmlarini rivojlantirish.....	32
M.M.Kuzibayeva Vrach-shifokorning pedagogik faoliyatiga qo‘yiladigan vazifalar.....	37
K.R.Abdullayev Xalq pedagogikasi vositasida o‘quvchilar ijtimoiy faolligini oshirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari.....	39
Sh.K.Xujamberdiyeva Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlar bilan tanishtirishning zamonaviy texnologiyalari	43
U.Q.Maqsudov, R.A.Abdullayev Talabalarning ma‘naviy-axloqiy kompetentligini jadid pedagogikasi vositasida rivojlantirishning imkoniyatlari	48
R.Z.Xayrov Bo‘lajak tasviriy san‘at o‘qituvchilarini kasbiy-metodik tayyorgarligida pedagogik tashxis va baholash mezonlari.....	54
G.U.Radjabova Ta‘lim tashkilotining marketing strategiyasini shakllanishi.....	61
Г.К.Якубова Сравнительная динамическая двигательная потенциала детей с нормативными требованиями первой и второй возрастной групп тестов здоровья "Здоровье"	67
M.M.Xamroliev Fanlararo hamkorlik asosida o‘quvchilar bilimini rivojlantirishning pedagogik asoslari	73
U.V.Mamadjanov Maktabda musiqa fanini o‘qitishning metodologik asoslari	76
S.X.Kaxxarov Yoshlarda harbiy madaniyatni shakllantirishning pedagogik asoslari	80
X.X.Tojiyev Texnologik yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda innovatsion ta‘lim texnologiyalarini qo‘llash	85
D.S.Sobirov Ta‘limdagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va uning pedagogik jihatlari	92
D.Z.Isaboyeva Boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarida zamonaviy ko‘nikmalarni shakllantirishning pedagogik psixologik asoslari (Xalqaro baholash dasturi)	96
F.Q.Yusupjanova O‘qituvchining pedagogik qobiliyatlari va uning komponentlari	99
X.A.Ustadjalilova Pedagogik tadqiqotlar metodlari va statistik gipotezalarning nazariy jihatlari.....	102

**OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA EKOLOGIK TARBİYANI AMALGA OSHIRISH
MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH****РАЗРАБОТКА МЕХАНИЗМОВ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В ВУЗАХ****DEVELOPMENT OF MECHANISMS FOR IMPLEMENTING ENVIRONMENTAL
EDUCATION IN UNIVERSITIES****Mamajonov Shuxratjon Askarovich¹**¹Farg'ona davlat universiteti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi**Annotatsiya**

Maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ekologik tarbiyalashning zarurati va ahamiyati, ekologik tarbiyani mazmun-mohiyati, mexanizm atamasining lug'aviy ma'nosi, oliy pedagogik ta'lim yo'nalishlarida ekologik tarbiyani amalga oshirish mexanizmlari ishlab chiqilganligi va uni rivojlantirish borasida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlarining natijalari batafsil yoritilgan.

Аннотация

В статье рассматриваются необходимость и значение экологического воспитания студентов высших учебных заведений, сущность экологического образования, словарное значение термина «механизм», разработка механизмов реализации экологического образования в сферах высшего педагогического образования и обсуждались его разработки, подробно описаны результаты экспериментальных работ.

Abstract

The article discusses the need and importance of environmental education for students of higher educational institutions, the essence of environmental education, the dictionary meaning of the term "mechanism", the development of mechanisms for the implementation of environmental education in the areas of higher pedagogical education and discussed its developments, the results of experimental work are described in detail.

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, mexanizm, ekologik tarbiya mexanizmlari, xamkorlik mexanizmi, talabalar bilan ishlash mexanizmi.

Ключевые слова: экологическое образование, механизм, механизмы экологического образования, механизм сотрудничества, механизм работы со студентами.

Key words: ecological education, mechanism, mechanisms of ecological education, mechanism of cooperation, mechanism of working with students.

KIRISH

Insoniyatni kun sayin o'sib borayotgan ehtiyojlari va sayyoramizda kamayib ketayotgan imkoniyatlari o'rtasidagi muvozanatning barqarorligini ta'minlash, tabiatni muhofaza qilish uchun har bir shaxs ekologik bilimlarga ega bo'lmog'i zarur, chunki sayyoramiz kelajagi o'sib kelayotgan yosh avlodning ekologik madaniyatiga bog'liq. Yoshlar o'rtasida ekologik bilim, ong, madaniyat hamda ekologik ta'lim-tarbiya jarayonini tizimli tashkil etish, ekologiya sohasining ilg'or innovatsion texnologiyalarni jalb etgan holda yanada takomillashtirishni, yoshlarning Ona tabiatni sevish va uni ko'z qorachig'idek asrashga qaratilgan bilim va ko'nikmalarini oshirishni davrning o'zi talab etmoqda. Bugungi kunda sayyoramizda kuzatilayotgan eng yirik ekologik inqirozlar (iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillikni yoqo'lishi, atmosfera havosini o'zgarishi) va dunyoning turli mamlakatlarida sodir bo'layotgan tabiiy ofatlar va halokatlar oqibatlarini bartaraf etish, yumshatish fuqarolar, ayniqsa, yoshlarda ekologik tarbiya mexanizmlaridan xabardor bo'lishni talab etadi [1].

ASOSIY QISM

Biz tadqiqot vazifalaridan kelib chiqib, "ekologik tarbiya" tushunchasini keng tadqiq qilishga kirishdik va ekologik tarbiya-ta'lim va tarbiya (atrof-muhit sohasidagi rasmiy va norasmiy ta'lim orqali qabul qilinadigan tushunchalar va sifatlar) - insonda atrof-muhitni ongli ravishda idrok etish, tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, uning boyliklaridan oqilona foydalanish zarurligiga ishonch hosil qilishda namoyon bo'lishiga e'tiborni qaratdik.

Pedagogik adabiyotlarda «tarbiya» atamasi keng va tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda «tarbiya» inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyatdagi ishlab chiqarishi va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi. Bunday tushunishda tarbiya faqat oila, maktab, yoshlar

PEDAGOGIKA

tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki jamiyatdagi, butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g'oyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, televideniyaning ham o'z ichiga olib, ta'lim berish orqali tarbiyalash jarayonini bildiradi va "keng ma'nodagi tarbiya tushunchasi ichiga ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi" [2].

Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-sonli qarori bilan tasdiqlangan Konsepsiyada ta'kidlanganidek, tarbiya va ta'limni bir-biridan ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak manaviyatli, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi. Ushbu Konsepsiyani ustuvor yo'nalishlari sifatida ma'naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish, homiladorlik davridan boshlab 30 yoshgacha davom etadigan uzluksiz ma'naviy tarbiyani amalga oshirishda ota-ona, tarbiyachi, o'qituvchi, uzluksiz ta'lim muassasalari va mahalla jamoatchiligini o'zaro samarali hamkorligi mexanizmini ishlab chiqish va hayotga joriy etish kabi vazifalar belgilangan [3]. Ushbu vazifalardan kelib chiqib biz ham o'z tadqiqot ishimiz davomida uzluksiz ma'naviy tarbiya bilan bevosita chambarchas bog'liq bo'lgan ekologik tarbiyani yoshlar ongiga singdirish, uni amalga oshirish mexanizmlarini rivojlantirish, baholashni ilmiy asoslangan me'zonlarini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratdik.

Avvalo, mexanizm deganda, nimani tushunamiz? degan savolga javob berib o'tsak, o'rinli bo'ladi. Mexanizm – (yunoncha: "mechane"-tuzilma, strukturali harakatning qurilmasi va b.) — pedagogikada bir, yoki, bir necha jarayon, yoki hodisani boshqa hodisalarning ma'lum harakatiga aylantirib beradigan tuzilmasi bo'lib, o'rganilayotgan jarayonning asosini tashkil etadi. Vazifasiga qarab, mexanizmlar harakatni uzatuvchi; ijrochi (ish bajaruvchi); boshqaruvchi, nazorat qiluvchi va rostlovchi; ta'minlovchi, saralovchi, tashuvchi; pedagogik, didaktik mahsulotlarni muvofiqlashtiruvchi komponentlardan tashkil topadi [4]. Shundan kelib chiqib, biz ekologik tarbiya mexanizmlari-shaxsning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan ekologik determinantalar: shartlar, sabablar, omillar orqali ekologik tarbiyani amalga oshirishga mo'ljallangan harakatni o'zgartiruvchi va tarbiya yo'nalishlarini sifat jihatdan boshqa turiga aylantiruvchi, ijtimoiy muhitga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir etuvchi texnologik jarayon,-degan xulosaga keldik. Bunda ekologik tarbiyani boshqaruvchi, nazorat qiluvchi va rostlovchi tarbiya modellari, prinsiplari, metodlari, usullari, vositalari kabi mexanizm komponentlaridan tashkil topgan texnologik jarayon ekologik madaniyatni ekologik faoliyat bilan uyg'unlikda ta'minlovchi, uni boshqarilib turilishini amalga oshiruvchi sifatida namoyon bo'ladi. Ekologik tarbiya mexanizmi tarkibiga kiruvchi komponentlar o'zaro birlashtirilgan bir necha ayrim qismlardan iborat bo'lishi mumkin. Bir-biriga ta'sir etuvchi komponentlar pedagogik jarayonning o'zaro harakatlanadigan birikmasi sifatida qaraladi va tarbiyaviy harakatni o'zgartirishda, uni sifat jihatidan yangi pog'onaga ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Biz tadqiqot mobaynida yuqorida ta'kidlangan ekologik tarbiyaning mexanizm komponentlari asosida uni takomillashtirishga kirishdik (1-rasmga qarang).

1-rasm. Oliy ta'lim muassasalarida ekologik tarbiyani amalga oshirish mexanizmlari

Oliy ta'lim mazmunida jamiyatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning barcha sohalari, fan, ta'lim tizimiga taalluqli bir qator strategik ahamiyatga ega yo'nalishlar qamrab olingan. Undan kelib chiqadigan vazifalar tizimda faoliyat olib borayotgan mutaxassislardan yangilanayotgan O'zbekiston ta'lim siyosatining mazmun-mohiyatini yanada chuqurroq anglashni, ularning ijrosiga nisbatan taraqqiyot mezonlari asosida ekologik tarbiya mexanizmlarini takomillashtirishni talab qiladi.

Bugungi kunda respublikamizda olib borilayotgan "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida belgilangan vazifalar ijrosi ham oliy ta'limda "yashil ekologik samaradorlikka erishish"ga olib keladi. Bu ham yoshlarni ekologik tarbiyasini mustahkamlashdagi ta'sirchan mexanizm hisoblanadi.

Bu esa oliy ta'limda tahsil oladigan bo'lajak mutaxassislarni yashil ekologik samaradorlikka ijobiy ta'sirini ochib beradi. Oliy ta'limning yashil ekologik samaradorlikka bilvosita ta'sir qilish yoki to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qilishdan tashqari, oliy ta'lim texnologik innovatsiyalar va jamoatchilikning atrof-muhitga e'tiborini yaxshilash orqali yashil ekologik samaradorlikka bilvosita ta'sir qilishi mumkin.

Oliy ta'lim innovatsion qobiliyatni yaxshilashga yordam berishi va mintaqaviy mehnat unumdorligini hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, bu ba'zi tadqiqotchilar tomonidan tasdiqlangan. Oliy ta'lim bilim va ilmiy ko'nikmalarni ta'minlash orqali texnologik innovatsiyalarni rag'batlantiradi, bu nafaqat ishlab chiqarishni yaxshilashga yordam beradi, balki resurslar sarfini va atrof-muhit ifloslanishini ham kamaytiradi. Shu nuqtai nazardan biz oliy ta'limda quyidagi ekologik tarbiya (o'qitish orqali tarbiyalash) mexanizmini ko'rsatib o'tamiz:

Oliy ta'lim - vositachilik ta'siri - texnologik innovatsiya - atrof-muhitga e'tibor - "yashil samaradorlik".

Biz tadqiqot maqsadi va vazifalaridan kelib chiqib, ekologik tarbiya, avvalo, ekologik ta'limdan boshlanadi, degan nuqtai nazardan oliy pedagogik ta'lim yo'nalishida o'qitiladigan, talabalarga ekologik ta'lim va tarbiya beruvchi fan "Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish" fanini o'qitilishini tahlil qildik, bu boradagi mavjud muammolarni aniqladik, ularni yechimi bo'yicha o'zimizni metodikamizni taklif qildik, ya'ni fanni o'qitishga innovatsion yondashuv, moddiy-texnik baza, axborot va dasturiy ta'minot vositalari, hamkor tashkilotlar imkoniyatlaridan foydalanish, fan dasturida berilgan soat hajmiga nisbatan mavzularni haddan ziyod ko'pligini tahlil qilgan holda, mustaqil ta'limga alohida e'tibor qaratdik. Bu borada talabani ekologik bilim olish trayektoriyasi tushunchasini amaliyotga

joriy etdik. Ekologik tarbiyani amalga oshirish mexanizmlari sifatida auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarga alohida e'tibor qaratdik. Jumladan,

1-Hamkorlik mexanizmi. Bu borada ekologiya va tabiatni muhofaza qilish, iqlim o'zgarishlari viloyat va shahar boshqarmalari, ekologik partiya viloyat va shahar kengashi, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi viloyat va shahar bo'limlari, Yoshlar ittifoqi, ommaviy-axborot vositalari bilan hamkorlikka alohida e'tibor qaratildi, bunda samaradorlik va natijadorlikka yo'naltirilgan hamkorlikdagi tadbirlar, uchrashuvlar, treninglar, debatlar, bahs-munozaralar, kechalar o'tkazildi.

2-Talabalar bilan ishlash mexanizmi. Biz tahlillar davomida o'tkazgan so'rovnomalarimiz natijasida, oliy ta'lim muassasalarida ekologik tadbirlar faqat mas'ul idoralarni so'rovlari asosida o'tkazilishi aniqlandi. Shuning uchun tadbirlarni talabalarni taklif va tashabbuslari asosida yo'lga qo'yishga va o'tkazishga alohida e'tibor qaratdik. Bu borada talabalar bilan o'tkazilgan suhbatlar, ochiq muloqotlar, so'rovnomalar natijalari, ularni qiziqtiradigan ekologiya, atrof-muhit va ekologik tarbiyani qanday singdirish borasidagi fikrlari, qiziqishlari, salohiyati va iqtidoridan kelib chiqib, bu boradagi bir qator yetakchi mutaxassislar va o'zimizning kuzatishlarimiz va tajribamizdan kelib chiqib, talabalar o'rtasida quyidagi yo'nalishlarda guruhlar faoliyati yo'lga qo'yildi,

1-guruh. Axborot va ekologik targ'ibot guruhi. Ushbu guruh talabalari ekologik muammolar, ularni keltirib chiqaruvchi omillar, bugungi kundagi mavjud ekologik vaziyat, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish borasida davlatimiz tomonidan qabul qilingan qonun, farmon, qaror va boshqa meyoriy hujjatlar mazmun-mohiyati, bu borada bugungi kunda ularni ijrosi bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar haqida mas'ul idoralar, veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan aniq va real ma'lumotlarni o'rganib, tahlil qilib, qisqa, talabalarga tushunarli, ta'sirchan, e'tiborni jalb qiladigan yo'nalishlarda axborot, buklet, tarqatma materiallar bilan shug'ullandi, OTM radiosida chiqishlar, doimiy haftalik axborotlar berib borildi, veb saytlarda maxsus ruknlar tashkillandi. Oliy ta'lim muassasalarida targ'ibot tadbirlari, turli loyihalar o'tkazildi. Masalan, "Ekologik toza hudud", "Chiqindisiz universitet", seminar, ilmiy anjumanlar, axborot va murabbiylik soatlarini o'tkazishga ko'maklashildi.

2-guruh. Talabalar o'rtasida turli intellektual o'yinlar, bellashuvlar, ijodiy ishlar, insholar, esselar tanlovlari, qiziqarli savol-javoblar, blits so'rovlar, ko'rik-tanlovlar, sport musobaqalari va boshqa tadbirlarni tashkillovchi "Ekolog talabalar" guruhi. Ushbu guruh tomonidan ekologiya, ekologik muammolar, tabiatni asrab avaylash, unga ongli munosabat borasida "Zakovat" intellektual bellashuvlari, "Eng bilimdon ekolog talaba", "Eng ko'rkam va shinam talabalar turar joyi", "O'lkamiz tabiatini asrashga mening hissam", "Biz sog'lom turmush tarzi tarafdorimiz", "Biz bugungi kun va kelajak uchun javobgarmiz", "Suvni birgalikda asraylik" mavzusida bellashuvlar, ko'rik-tanlov, sport musobaqalari va tadbirlar tashkillandi, g'oliblarni rag'batlantirish tizimi bo'yicha takliflar tayyorlandi va g'oliblar munosib rag'batlantirildi.

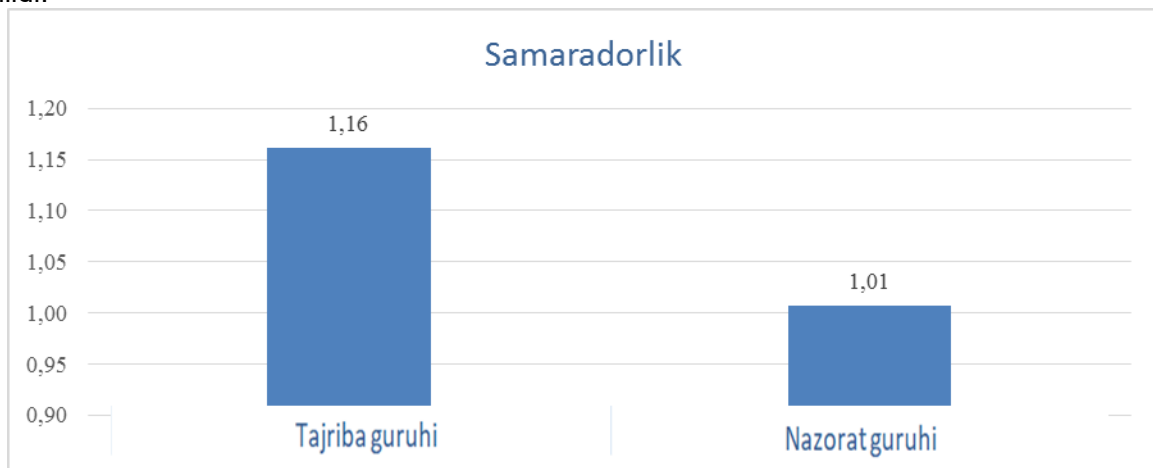
3-guruh. Bu guruh "Ekologiyaga mening hissam, men tabiatga befarq emasman" deb nomlanib, talabalar ko'ngilli ravishda OTMlar hududiga ekilgan manzarali daraxtlar, butalar, gullar parvarishi bilan shug'ullandi. Bunda OTM hududidagi har bir daraxtni "Pasporti" (nomi, vatani, qachon ekilganligi, yoshi) haqidagi ma'lumotlarni aniqlab, chiroyli dizayn asosida joylashtirib chiqildi, darsdan tashqari bo'sh paytlarida ko'ngilli va ixtiyoriy, ongli ravishda OTMlar hududidagi manzarali daraxtlar va butalarni oqlash, shakl berish, yerlarni yumshatish, gullar ekish, sug'orish va parvarishlashda ishtirok etdilar. OTMlarni yordamchi xo'jaliklarida "biologiya", "botanika", "ekologiya", "anorchilik", "uzumchilik" ta'lim yo'nalishlari ko'ngilli talabalari va mutaxassislardan iborat guruh yordamida "Ekobog'lar" tashkilash ishlariga amaliy yordam ko'rsatdilar, kimyoviy zaharli preparatlarsiz, organik yo'l (biogumus, zarari inson hayotiga kam xavf soluvchi preparatlardan foydalanib) bilan ekologik sof maxsulotlar yetishtirish ishlari bilan shug'ullandilar. Mamlakatimizda ekotizimni yaxshilash maqsadida umumxalq xarakatiga aylangan "Yashil makon" umummilliy loyihasida ongli ravishda faol ishtirok etdilar.

XULOSA

Shunday qilib, biz tadqiqotlarimiz davomida oliy pedagogik ta'limda ekologik tarbiya mexanizmlarini aniqlash va uni rivojlantirish bo'yicha ishlab chiqqan metodikamiz bo'yicha tajriba sinov ishlari 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022-o'quv yillarida Farg'ona davlat universiteti, Namangan davlat universiteti, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabalari o'rtasida o'tkazildi.

Tajriba-sinov o'tkazilgan oliy ta'lim muassasalari bo'yicha umumiy natijalar alohida ajratib olindi va statistik tahlil o'tkazildi.

Tajriba boshidagi va tajriba yakunidagi natijalarga ko'ra talabalarning ekologik bilim sohasiga oid o'zlashtirish ko'rsatkichlari asosida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, tajriba va nazorat guruhlarining o'rtacha o'zlashtirish ko'rsatkichlari bir-biridan farq qilib, tajriba guruhlarini samaradorlik ko'rsatkichi 1.16 ga, nazorat guruhlarini samaradorligi deyarli o'zgarmaganligiga, shuningdek tajriba guruhlarining tajriba boshi va yakunidagi natijalarga ko'ra Student statistikasi asosida olingan empirik qiymat kritik qiymatdan kattaligi uchun H_1 gipoteza qabul qilinishiga, nazorat guruhlarida esa bu natijalarning aksi, ya'ni empirik qiymat kritik qiymatdan kichikligiga erishildi.

2-rasm. Tajriba boshida va tajriba yakunida olingan natijalarning samaradorlik ko'rsatkichlari

Bundan ko'rinadiki, tajriba boshi va yakunidagi tajriba guruhlarida ekologiya sohasiga oid bilim darajalari bir-biridan farq qilishligi asoslandi va olib borilgan tadqiqot ishida o'qitish sifatini baholash ko'rsatkichi birdan kattaligi va talabalar bilimini baholash darajasi noldan kattaligi olib borilgan tadqiqot ishining samarali ekanligini isbotladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh.A.Mamajonov. "Oliy ta'limda ekologik tarbiyani amalga oshirish mexanizmlarini rivojlantirish zaruriyati". "Raqamli ta'limning zamonaviy tendensiyalari va ularni ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiiq qilish yo'llari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami 25.10.2023 O'ZPFITI, Toshkent. 291-293 betlar.
2. <https://qomus.info/e>.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-sonli qarori.
4. Торгунская Н.Л. Условия и механизмы реализации педагогических инноваций в образовании // Известия Рос. гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена. 2007. № 32, т. 11. С. 400–403.